

**КОМУ НАЛЕЖИТЬ «СКІФСЬКЕ ЗОЛОТО»?
ОДНОЗНАЧНА ВІДПОВІДЬ
НА СКЛАДНЕ ПИТАННЯ
АМСТЕРДАМСЬКОГО ОКРУЖНОГО СУДУ**

О. ЯВОРСЬКА

*доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри інтелектуальної власності,
інформаційного та корпоративного права,*

М. СУХАНОВ, Ю. ФЕДОРЧУК, О. ЛУБЧУК

*студенти освітньо-наукової магістратури приватноправової спеціалізації
(Львівський національний університет імені Івана Франка)*

Проблема повернення «скіфського золота» існує вже понад два роки, з того часу, коли Музей Алларда Пірсона у Нідерландах після закінчення виставки відмовився повертати його в Україну. Оскільки експонати для виставки надавали кримські музеї, а на сьогодні вони перебувають на окупованій території, то куди ж повертати «скіфське золото»? Справу розглядав Амстердамський окружний суд.

Лише на перший погляд може здатися: що це за запитання? Такі експонати — власність України, суспільне надбання, їх слід повертати в Україну, незалежно від того, чи укладений договір про надання експонатів для виставки. Практично кожен, виключно інтуїтивно, без спеціальних правових знань, скаже, що такі предмети не можуть належати музею, це наше!

Спробуємо дати правову оцінку ситуації, що склалася. Звичайно, це

© О. Яворська, М. Суханов, Ю. Федорчук, О. Лубчук, 2017

важко робити, не маючи змоги працювати з документами, змістом укладених контрактів, що дуже важливо у цій справі. Ми будемо опиратися на загальнодоступні джерела: публікації, думки, судження. Але оцінку надаватимемо виключно з посиланням на чинне законодавство. Дослідження правових аспектів проблем повернення «скіфського золота» проведене у рамках програми спеціального курсу «Право власності».

У 2014 р. колекція музейних предметів скіфської доби була надана для експонування в музеї Алларда Пірсона — археологічному музеї Амстердамського університету в рамках виставки «Крим — золотий острів у Чорному морі», де й опинилася під час анексії Автономної Республіки Крим (далі — АРК) Російською Федерацією (далі — РФ). Складалася виставка із колекцій п'яти музеїв — Музею історичних коштовностей України, що є філією Національного музею історії України, Центрального музею Тавриди (м. Сімферополь), Керчинського державного історико-культурного заповідника, Бахчисарайського державного історико-культурного заповідника та Національного заповідника «Херсонес Таврійський». 584 музейних експонати (понад 2 000 музейних предметів, що отримали назву «скіфське золото») Україна відправила за кордон ще у 2013 р. Серед експонатів унікальна золота пектораль із Товстої могили (поховання скіфського періоду поблизу м. Покров Дніпропетровської області), датована IV ст. до н. е. Пектораль виявлено під час розкопок поховання у 1971 р. експедицією Б. Мозолевського — українського археолога, поета, дослідника скіфської доби. Зберігалася пектораль у Музеї історичних коштовностей України у Києві та належить до Історичного фонду дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння України.

Загальна оцінка «скіфського золота» різниться: музейники оцінили її

на суму приблизно 1,5 млн євро (у різних джерелах названо різні суми оцінки). Нідерланди оцінили «скіфське золото» з кримських музеїв у 10 млн євро!? [1]. Насправді неможливо говорити про економічну ціну тієї ж скіфської пекторалі (як власне ціну, як страхову оцінку тощо). Ця річ безцінна з точки зору її унікальності, значущості, сутності. Фахівці до сьогодні достеменно не можуть охарактеризувати усієї унікальності пекторалі (як закодована модель Всесвіту, як календар, як карта скіфських володінь, як містична, знакова річ). Чи викличуть ці та інші обставини (хто та у який спосіб надавав дозвіл на вивезення окремих унікальних оригінальних експонатів за кордон, зокрема, скіфської пекторалі, хто та як оцінив експонати тощо?) інтерес компетентних державних органів?

До лютого 2014 р. експонати виставлялися у Рейнському крайовому музеї Бонна. Потім, відповідно до умов укладеного контракту, були відправлені до Нідерландів. Виставка проходила в період з 6 лютого 2014 р. по 28 березня 2014 р. Внаслідок окупації та анексії АРК РФ перед амстердамським музеєм постало питання щодо сторони повернення кримських експонатів: хто за таких обставин має право на колекцію — Україна чи окремо кожен із музеїв. 26 березня 2014 р., за два дні до закінчення виставки, музей звернувся до юристів Амстердамського університету, щоб вирішити спосіб повернення колекції. Дивує, що звернення до юристів відбулося за два дні до завершення виставки. Очевидно, відповідно до умов укладених контрактів, експонати мали повернутися додому. У протилежному випадку настає відповідальність за порушення умов контракту. Тож музей розраховував за два дні отримати фахову відповідь? Навіть бувалий український адвокат скаже, що за два дні у такій справі ще й без участі контрагента за договором питання аж ніяк неможливо вирішити.

Враховуючи складність питання для музею, у червні 2014 р. Амстердамський музей продовжив виставку до осені 2014 р. На якій підставі в односторонньому порядку було продовжено виставку? Це фактично одностороння зміна умов договору, яка за національним законодавством не допускається. Ми достеменно не знаємо, що було написано у контрактах: яке законодавство підлягає до застосування у разі виникнення спору, у якому порядку може бути змінено контракт, які правові наслідки тощо. Можемо посилатися лише на офіційні судження.

У листопаді 2014 р. кримські музеї подали позов із вимогою повернути експонати на півострів, а на початку 2015 р. у судовий процес вступила держава Україна.

На час судового спору експонати будуть залишатися у запасниках Музею Алларда Пірсона. Українська держава оскаржує вимогу кримських музеїв та заявляє про те, що є єдиним законним власником колекції. Видається, що Україна мала б заявити самостійний позов до Музею Алларда Пірсона про повернення експонатів як їх законний власник. Підставою для такого звернення є факт перебування державного майна у чужому незаконному володінні. Відтак підлягають застосуванню норми про виндикацію майна. Виндикаційний позов — це позов про повернення майна з чужого незаконного володіння.

На початку квітня 2015 р. суд визнав Україну зацікавленою стороною у спорі та запропонував представити детальне пояснення суті своїх претензій. 5 жовтня в Амстердамському окружному суді відбулося слухання щодо «скіфського золота». Суд заслухав представників кримських музеїв, які наполягають на необхідності повернути експонати на анексований півострів. 14 грудня Амстердамський окружний суд ухвалив рішення у справі «скіфського золота».

Частину виставки «скіфського золота» повернуто, а саме 19 предметів із колекції Національного музею історії України, проте 565 музейних предметів (Центральний музей Тавриди — 132 музейних предмети, Керченський державний історико-культурний заповідник — 190 музейних предметів, Бахчисарайський державний історико-культурний заповідник — 215 музейних предметів та Національний заповідник «Херсонес Таврійський» — 28 музейних предметів) загальною страховою вартістю 1 438 625 євро (це оцінка української сторони) перебувають на зберіганні у сховищі амстердамського музею, який поверне експонати за рішенням Амстердамського окружного суду. Цікаво, що у переліку неповернутих предметів і пектораль, яка перебувала у Музеї історичних коштовностей України у Києві, а не в музеях Криму.

Тож кому належить «скіфське золото»? Яким чином визначити правомочного власника на безцінні культурні об'єкти?

Проблема з поверненням «скіфського золота» формально ніби-то породжена окупацією та анексією АРК РФ. Оскільки музеї, з якими Музей Алларда Пірсона укладав договори, перебувають на анексованій території, то як їм повертати експонати? Назовні — прояв турботи про безцінні артефакти, які насправді належать людству як цивілізованій духовній спільноті. Можливо, за такою турботою приховані інші інтереси? Навіть мимобіжний, непрофесійний погляд, зрештою погляд пересічної особи у глобальних процесах, де перетинаються значущі інтереси сильних світу цього, зустрине багато незбагнених, нелогічних речей. Де перебуває і кому належить єгипетська Нефертіті, безцінні артефакти еллінської доби, геніальні творіння митців епохи Відродження. Чи витримані правові та моральні підстави перебування їх там, де вони? Чи міжнародне, націо-

нальне право як цивілізаційна цінність перемогло право сили як фактичну «цінність» нашого складного часу? Чи так виглядає стан справ з точки зору міжнародних і національних норм, що підлягають застосуванню?

Питання повернення в Україну «скіфського золота» набуло міжнародного резонансу після анексії АРК РФ. Його значущість засвідчила постанова Верховної Ради України від 12 травня 2015 р. «Про звернення Верховної Ради України до Генеральних Штатів (Парламенту) Королівства Нідерланди стосовно ситуації навколо повернення в Україну музейних цінностей» [2]. Завдяки якій вирішення питання перемістилося у політичну площину. А де ж контракти? Невже у них не передбачені умови повернення експонатів, умови вирішення спорів, форс-мажорні обставини?

У вказаній постанові зазначено, що Український народ у горі війни стурбований ситуацією, яка склалася навколо повернення до України частини виставки «Крим — золотий острів у Чорному морі». На сьогодні існує реальна загроза втрати, знищення, пошкодження чи руйнування українських культурних цінностей. Активні протиправні дії кримських музеїв за підтримки РФ в напрямі судового повернення музейних предметів державної частини Музейного фонду України на територію окупованої АРК, не контролювану Україною, є доказом такої загрози.

Без сумніву, той факт, що музейні цінності належать народу України, не підлягає жодному спростуванню.

Закінчилися строки всіх документів, які дозволяли вважати перебування музейних цінностей на території Королівства Нідерланди законним. Якнайшвидше повернення усіх предметів української колекції до столиці України дозволить врегулювати це питання.

Вважаємо, що питання повернення виставки «Крим — золотий острів у Чорному морі» на територію України,

зокрема до Національного музею історії України, вийшло з площини договірних відносин окремих музеїв і набуло політичного значення. Повернення експозиції кримським музеям, які втратили право на їх оперативне управління з 13 травня 2014 р., фактично відображає визнання АРК як одиниці територіального складу РФ або може бути інтерпретоване як пряме або непряме визнання зміни статусу АРК.

Звернення залишилося без уваги. Дипломатичний зміст його окремих положень залишається виключно дипломатичним та не відображає реального змісту настроїв громадян України щодо дотримання як норм міжнародного права, так і загальноприйнятих моральних правил поведінки, до визнання та утвердження яких щоразу апелює цивілізований світ, турбуючись про Україну.

Автономна Республіка Крим — законна територія України, анексована РФ з порушенням загальновизнаних принципів міжнародного права. Зазначену територію слід розглядати як окуповану з відповідним правовим режимом культурних цінностей. Нормативне підґрунтя такої позиції утворює Закон України від 15 квітня 2014 р. «Про забезпечення прав і свобод громадян на тимчасово окупованій території України» [3].

У ньому зазначається, що Україна згідно з Конституцією України є суверенною і незалежною державою. Суверенітет України поширюється на всю її територію, яка в межах існуючого кордону є цілісною і недоторканою. Перебування на території України підрозділів збройних сил інших держав з порушенням процедури, визначеної Конституцією та законами України, Гаазькими конвенціями 1907 р., IV Женевською конвенцією 1949 р., а також всупереч Меморандуму про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї 1994 р.,

Договору про дружбу, співробітництво і партнерство між Україною і РФ 1997 р. та іншими міжнародно-правовими актами є окупацією частини території суверенної держави Україна та міжнародним протиправним діянням з усіма наслідками, передбаченими міжнародним правом.

Для з'ясування питання правового режиму культурних цінностей на окупованій території, варто звернутися до ч. 7 ст. 5 Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян на тимчасово окупованій території», згідно з якою відповідальність за охорону культурної спадщини на тимчасово окупованій території покладається на РФ як на державу, що здійснює окупацію, відповідно до норм і принципів міжнародного права.

З огляду на зазначене вище можна зробити висновок про належність культурної спадщини, що перебуває на території АРК, Україні, а також відповідальність РФ за збереження культурної спадщини Криму згідно з положеннями міжнародно-правових актів. Щоправда, на думку фахівців, ситуація, яка склалася між Україною та РФ, певною мірою є доволі складною для прямого застосування норм міжнародного права щодо формального юридичного визначення суті подій, які мають місце. Адже Росія офіційно не оголошувала війни Україні, категорично відкидає присутність своїх військових на українській території, не визнає одностороннього характеру своїх дій щодо приєднання окупованих територій АРК та м. Севастополя (фактичної анексії).

Однак позиція світової громадськості щодо ситуації в Криму все ж знайшла своє вираження у низці міжнародно-правових актів. Так, зокрема, 27 березня 2014 р. Генеральна Асамблея Організації Об'єднаних Націй (далі — ООН) ухвалила резолюцію «Територіальна цілісність України» [4], в якій підтверджує свою прихильність до суверенітету, політичної незалеж-

ності, єдності і територіальної цілісності України в межах її визнаних на міжнародному рівні кордонів, а також наголошує, що референдум, проведений в АРК та місті Севастополі 16 березня 2014 р., не маючи законної сили, не може бути основою для будь-якої зміни статусу АРК або міста Севастополя. У зазначеній резолюції Генеральна Асамблея ООН наполегливо закликає всі держави відмовитися й утримуватися від дій, спрямованих на часткове або повне порушення національної єдності і територіальної цілісності України, в тому числі будь-яких спроб змінити кордони України за допомогою погроз силою, або інших, незаконних способів.

Свою підтримку незалежності, суверенітету і територіальної цілісності України висловила також Парламентська Асамблея Ради Європи, шляхом ухвалення 9 квітня 2014 р. резолюції «Останні події в Україні: загрози функціонуванню демократичних інститутів» [5], в якій наголошує на суверенітеті України та засуджує дії РФ.

Жодна міжнародна організація не визнала анексії АРК. ЮНЕСКО, впливова міжнародна організація, що опікується культурною спадщиною, не раз наголошувала, що всі пам'ятки Криму є спадщиною України.

Таким чином, авторитетні міжнародні інституції кваліфікували дії Росії щодо України як акт агресії, що призвела до анексії нею Криму, заявили про невизнання такої анексії та однозначно висловилися за підтвердження територіальної цілісності України у міжнародно визнаних кордонах.

Режим окупованої території визначається положеннями Гаазької конвенції про закони і звичаї війни 1907 р. і Женевськими конвенціями про захист жертв війни 1949 р. з Додатковими протоколами 1977 р. Варто враховувати Гаазьку конвенцію про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту 1954 р., а також конвенції

ЮНЕСКО про заходи, спрямовані на заборону і попередження незаконного ввезення, вивезення та передачі права власності на культурні цінності 1970 р. Конвенція ЮНІДРУА про міжнародне повернення викрадених чи нелегально вивезених культурних цінностей від 24 червня 1995 р. [6], поміж іншого, регулює питання вивезення культурних цінностей з метою виставки, дослідження чи реставрації: культурна цінність, тимчасово вивезена з території держави-позивача, особливо з метою виставки, дослідження або реставрації в силу дозволу, виданого відповідно з її правом, що регламентує вивіз культурних цінностей та захист її культурної спадщини, і яка не була повернута відповідно до умов цього дозволу, вважається незаконно вивезеною (п. 2 ст. 5 глави III).

Основними національними нормативно-правовими актами, що регулюють відносини, пов'язані з культурними цінностями, є:

- Конституція України;
- Закон України від 14 грудня 2012 р. «Про культуру»;
- Закон України від 21 вересня 1999 р. «Про вивезення, ввезення і повернення культурних цінностей»;
- Закон України від 29 червня 1995 р. «Про музеї та музейну справу»;
- Закон України від 8 червня 2000 р. «Про охорону культурної спадщини»;
- Інструкція з організації обліку музейних предметів (затверджена наказом Мінкультури України від 21 липня 2016 р.);
- Порядок видачі свідоцтва на право вивезення (тимчасового вивезення) культурних цінностей або відмови в його видачі, переоформлення, видачі дублікату, анулювання (затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 25 листопада 2015 р.);
- Наказ Міністерства культури України від 26 червня 2014 р. «Про музейні колекції та музейні предмети, які зберігаються в музеях та заповідниках на тимчасово окупованій території

Автономної Республіки Крим та м. Севастополя»;

- Порядок ведення Реєстру культурних цінностей, які пов'язані з історією українського народу і перебувають за межами України (затверджений наказом Міністерства культури України від 3 вересня 2013 р.);

- Порядок ведення Реєстру культурних цінностей, повернутих до України (затверджений наказом Міністерства культури України від 3 вересня 2013 р.);

- Інструкція про порядок оформлення права на вивезення, тимчасове вивезення культурних цінностей та контролю за їх переміщенням через Державний кордон України (затверджена наказом Міністерства культури України від 22 квітня 2002 р.);

- Порядок занесення унікальних пам'яток Музейного фонду України до Державного реєстру національного культурного надбання (затверджений наказом Міністерства культури України від 25 жовтня 2001 р.);

- Положення про Музейний фонд України (затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 20 липня 2000 року (у редакції постанови Кабінету Міністрів України від 3 листопада 2010 р.));

- Положення про Музейний фонд України (затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 20 липня 2000 р.);

- Перелік музеїв, у яких зберігаються музейні колекції та музейні предмети, що є державною власністю і належать до державної частини Музейного фонду України (затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 2 лютого 2000 р.);

- Положення про Державний реєстр національного культурного надбання (затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 12 серпня 1992 р.).

Частина 5 ст. 54 Конституції України передбачає, що держава забезпечує збе-

реження історичних пам'яток та інших об'єктів, що становлять культурну цінність, вживає заходів для повернення в Україну культурних цінностей народу, які перебувають за її межами.

Однією з наскрізних проблем у зазначеній сфері є те, що у законодавстві України використовуються різні поняття: «культурні цінності», «культурна спадщина», «пам'ятка культурної спадщини», «національне культурне надбання», «нематеріальна культурна спадщина», «об'єкти культурного призначення». Усі визначення зазначених понять із юридичної точки зору є практично недиференційованими, взаємопоглинаючими та взаємозамінними. У Законі України «Про культуру» не використовується поняття «об'єкт культурної спадщини» і визнається поділ культурних цінностей на рухомі (названі, власне, культурними цінностями) та нерухомі (пам'ятки). Проте ці незначні проблеми національного законодавчого регулювання не становлять видимих перешкод чи викликів щодо правової кваліфікації справи про «скіфське золото».

Згідно з українським законодавством, якого дотримувалися, зокрема, і кримські музеї до анексії, всі музейні предмети в державних музеях належать до музейного фонду України. Цей аргумент базується на прямій вказівці ч. 1 ст. 15 Закону України «Про музеї та музейну справу» [7], у якій зазначено, що Музейний фонд України є національним багатством, невід'ємною складовою культурної спадщини України, що охороняється законом.

Заслужують на увагу також положення частин 1, 2 ст. 3 зазначеного Закону, де розкрито поняття національної музейної політики як сукупності основних напрямів і засад діяльності держави і суспільства в галузі музейної справи, а також зазначено основні її напрями, серед яких, зокрема, — збереження та державна підтримка Музейного фонду України,

а також повернення в Україну культурних цінностей народу, які перебувають за її межами.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про музеї та музейну справу» Музейним фондом визнається сукупність окремих музейних предметів, музейних колекцій, музейних зібрань, які постійно зберігаються на території України, незалежно від їх походження та форм власності, а також музейних предметів і музейних колекцій, що перебувають за межами України і є власністю України або відповідно до міжнародних договорів підлягають поверненню в Україну.

Музейний фонд України як національне багатство та невід'ємна складова культурної спадщини України, складається з державної і недержавної частини (ст. 15¹ Закону України «Про музеї та музейну справу»). До державної частини Музейного фонду України належать музейні предмети, музейні колекції, музейні зібрання, що є державною власністю, зберігаються у державних музеях, у тому числі музейні предмети, музейні колекції, музейні зібрання, що зберігаються в музеях, які належать до сфери управління місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, а також у музеях, створених при підприємствах, в установах, організаціях і навчальних закладах державної та комунальної форм власності чи у їх складі.

Факт тимчасової окупації територій, де розташовані кримські музеї, не виключає дію законів та підзаконних актів України на ці території, яка, відповідно до міжнародних договорів, визнана українською. Відповідно до Закону України «Про охорону культурної спадщини» [8] землі, на яких розташовані пам'ятки, належать до земель історико-культурного призначення. Інша справа, що Україна не має механізмів для дотримання чинності її законодавства на окупованій території, як і не має жодного реального впливу на ці території.

Відповідно до Переліку музеїв, у яких зберігаються музейні колекції та музейні предмети, що є державною власністю і належать до Музейного фонду України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 2 лютого 2000 р. [9], зазначені вище кримські музеї належать до державних музеїв.

Частина 5 ст. 15 Закону України «Про музеї та музейну справу» передбачає, що музейні предмети, музейні колекції та музейні зібрання державної частини Музейного фонду України закріплюються за музеями на праві оперативного управління — музеї володіють, користуються і розпоряджаються майном, закріпленим за ними власником (уповноваженим ним органом), тобто державою, яка представляє інтереси українського народу, до суспільного надбання якого і належать спірні цінності. Контроль за використанням і збереженням переданого в оперативне управління майна здійснює власник. З цього випливає, що власником музейних цінностей, які входять до державної частини Музейного фонду, однозначно є держава, а кримські музеї розглядаються як зберігачі музейного фонду, що належить державі.

До стабілізації політичної ситуації в АРК відповідно до наказу Міністерства культури України від 13 травня 2014 року «Про передачу музейних предметів до Національного музею історії України» [10] у зв'язку з наявністю загрози їх втратити Національний музей історії України був визначений основним зберігачем експонатів. Про відповідне рішення Національний заповідник «Херсонес Таврійський», Центральний музей Тавриди, Керченський державний історико-культурний заповідник та Бахчисарайський державний історико-культурний заповідник були поінформовані листом від 21 травня 2014 р. № 15-26/10-3/13-14.

Згідно зі ст. 6 Конвенції 1970 р. «Про заходи, спрямовані на заборону

та запобігання незаконному ввезенню, вивезенню та передачі права власності на культурні цінності» [11] держава в особі уповноважених органів затверджує спеціальне свідоцтво на право вивезення культурних цінностей, яке засвідчує дозвіл на їх вивезення.

Відповідно до п. 39 Положення про Музейний фонд України, затвержене постановою Кабінету Міністрів України від 20 липня 2000 р. [12], рішення про передання музейних предметів державної частини Музейного фонду України на тимчасове зберігання за межами країни з метою їх експонування на виставках, приймає Міністерство культури України, а отже, саме держава Україна надавала дозвіл на вивезення експонатів на виставку.

Пункт 40 документа встановлює підстави для прийняття Міністерством культури України такого рішення:

1) лист-клопотання органу, у сфері управління якого перебуває музей, в якому вони зберігаються;

2) гарантійний лист від сторони, яка приймає музейні предмети на тимчасове зберігання;

3) договір страхування музейних предметів на період перебування їх за межами музею, в якому вони зберігаються;

4) контракт (угода) між музеєм, який передає музейні предмети і музейні колекції на тимчасове зберігання, і стороною, яка їх приймає, з необхідними додатками, що містять, зокрема, вимоги до зберігання таких предметів, графік проведення виставки (виставок), інформацію про транспортну компанію, яка здійснює їх перевезення;

5) стандартний звіт про системи безпеки (*facility report*) сторони, яка приймає музейні предмети і музейні колекції на тимчасове зберігання.

Постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2014 р. було внесено зміни до Положення про Музейний фонд України, зокрема, шляхом доповнення його п. 41¹, яким

передбачено, що у разі настання обставин непереборної сили або наявності загрози знищення, втрати, пошкодження чи руйнування музейних предметів державної частини Музейного фонду України рішення про їх передачу на постійне або тимчасове зберігання, зміну строку тимчасової передачі або повернення таких предметів, передачі на тимчасове зберігання за межами України з метою їх експонування на виставках, проведення реставрації або наукової експертизи, приймається Міністерством культури України.

Нідерландський музей прийняв таке рішення в односторонньому порядку, не повідомивши Міністерство культури України, українські музеї, з якими укладені відповідні контракти (адже серед них є й ті, що перебувають не на анексованій території).

Відповідно до Положення про Міністерство культури України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 3 вересня 2014 р. [13], Міністерство культури України є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сферах культури та мистецтв, охорони культурної спадщини, вивезення, ввезення і повернення культурних цінностей, державної мовної політики, а також забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері кінематографії, відновлення та збереження національної пам'яті.

Відповідно до укладених контрактів і кримські музеї, і Музей Алларда Пірсона визнали, що експонати є власністю держави Україна, а Міністерство закордонних справ Королівства Нідерланди у гарантійному листі від 25 квітня 2013 р. гарантувало недоторканність об'єктів виставки [14]. Гарантійні зобов'язання передбачали повернення цінностей України.

13 червня 2014 р. закінчився строк дії контракту, який надавав право на тимчасове зберігання колекції Музеєм

Алларда Пірсона. Статтею 23 Закону України «Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей» [15] передбачено, що культурні цінності, тимчасово вивезені з України і не повернуті в обумовлений угодою термін, вважаються незаконно вивезеними, а ст. 4 цього ж Закону встановлено, що культурні цінності, тимчасово вивезені з території України і не повернуті в Україну, підлягають поверненню в Україну.

Отже, єдиним законним власником усіх музейних предметів, які на сьогодні перебувають у Музеї Алларда Пірсона, є держава Україна.

Державний музей не є власником колекцій, а лише розпоряджається культурними цінностями на праві оперативного управління та несе відповідальність за їх збереження перед законним власником цих цінностей — державою Україна. Підтвердженням цього, як було зазначено, є ч. 5 ст. 15 Закону України «Про музеї та музейну справу». Що ж стосується поняття «право оперативного управління», то положенням ст. 137 Господарського кодексу України [16] передбачено, що таким визнається речове право суб'єкта господарювання, який володіє, користується і розпоряджається майном, закріпленим за ним власником (уповноваженим ним органом) для здійснення некомерційної господарської діяльності, у межах, встановлених цим Кодексом та іншими законами, а також власником майна (уповноваженим ним органом).

Варто звернутися і до змісту укладених контрактів. Посилаємося на них за їхнім цитуванням в офіційних публікаціях Міністерства культури України [17].

Отже, в окремих статтях контрактів, укладених між українськими музеями та Музеєм Алларда Пірсона, зазначено:

«Арбітраж»: у разі, якщо між сторонами контракту не досягнуто згоди при виникненні суперечки, спір передаєть-

ся на розгляд до Міжнародного комерційного арбітражного суду при Торгово-промисловій палаті України (м. Київ), під час розгляду спору буде застосовуватися Регламент Міжнародного комерційного арбітражного суду при Торгово-промисловій палаті України. Право, що застосовуватиметься до цих контрактів, — матеріальне та процесуальне право України. Місце проведення засідань суду — м. Київ, мова арбітражного розгляду — українська;

«Форс-мажор»: передбачено, що у будь-якому випадку сторони усвідомлюють, що експонати виставки є національним надбанням України та світової цивілізації і вживатимуть усіх можливих заходів, аби уникнути їх втрати або пошкодження.

Таким чином, як зазначається в офіційному роз'ясненні, наданому Міністерством культури України, всі музейні заклади визнали, що музейні предмети, які експонуються в Музеї Алларда Пірсона — археологічному музеї Амстердамського університету на виставці «Крим — золотий острів у Чорному морі» — є національним надбанням України та погодилися з позицією, що у разі виникнення будь-яких спорів вони будуть подаватися на розгляд до Міжнародного комерційного арбітражного суду при Торгово-промисловій палаті України (м. Київ) із застосуванням матеріального та процесуального права України.

Фахівці у різних сферах знань наголошують, що усталеної практики вирішення таких питань немає. Відтак виникає потреба в пошуку конкретних правових інструментів залежно від специфіки ситуації. Звичайно, що такої практики немає.

Вирішення справи про повернення Україні її суспільного надбання, її власності, що умовно названа «скіфським золотом», має вирішуватися виключно у правовій площині, з урахуванням положень укладених контрактів між Музеєм Алларда Пірсона та українськи-

ми музеями, що діяли виключно як уповноважена державою сторона (не власник, а суб'єкт, якому майно належить на речовому праві оперативного управління).

Натомість важливий урок окупації Криму в контексті цієї справи полягає у необхідності вдосконалення чинної нормативно-правової бази стосовно забезпечення реального контролю з боку національних органів влади за збереженням культурних цінностей України, в тому числі, й на випадок окупації. Актуальним питанням також видається встановлення налагоджених зв'язків між музеями та відповідальними органами держави у частині вироблення уніфікованих підходів до вирішення питань, пов'язаних із культурними цінностями та їх переміщенням, зокрема, шляхом розробки Міністерством культури України для всіх українських музеїв типового контракту для участі в міжнародних виставкових проєктах із залученням до цього процесу відповідних фахівців.

Справа розтягнулася на роки. З моменту закінчення виставки — 28 березня 2014 р. — минуло майже три роки. Минулорічне грудневе рішення Амстердамського окружного суду, на підставі якого Україна нарешті зможе повернути собі своє, засвідчує правовий, а не політичний характер рішення у справі про «скіфське золото». Проте чимало питань залишаються без відповіді: якщо рішення не буде переглянуто за скаргою кримських музеїв та залишиться в силі, хто нестиме витрати зі зберігання «скіфського золота» у запасниках Музею Алларда Пірсона, які механізми повернення цінностей в Україну? Та що важливо — які уроки ми зробимо для себе з цієї ніби-то простої та разом із тим заплутаної ситуації? Перефразовуючи Т. Шевченка — Любіть себе і Бог допоможе, — хочеться закликати: поважаймо себе і своє, тоді і нас поважатимуть.

ВИКОРИСТАНІ МАТЕРІАЛИ

1. *Бачинська К.* Почекайте до зими — а там і золото повернемо // Україна молода. — 2016. — № 127. — 7 жовтня.
2. *Про Звернення* Верховної Ради України до Генеральних штатів (Парламенту) Королівства Нідерланди щодо ситуації навколо повернення до України музейних цінностей : постанова Верховної Ради України від 12 травня 2015 р. // Відомості Верховної Ради України. — 2015. — № 28. — Ст. 255.
3. *Про забезпечення* прав і свобод громадян на тимчасово окупованій території України : Закон України від 15 квітня 2014 р. № 1207-VII // Відомості Верховної Ради України. — 2014. — № 26. — Ст. 892.
4. *Територіальна цілісність* України : резолюція Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй від 27 березня 2014 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://tyzhden.ua/Politics/106073>.
5. *Останні події* в Україні: загрози функціонуванню демократичних інститутів : резолюція Парламентської Асамблеї Ради Європи від 9 квітня 2014 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://tyzhden.ua/Politics/107216>.
6. *Конвенція ЮНІДРУА* про міжнародне повернення викрадених чи нелегально вивезених культурних цінностей від 24 червня 1995 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_590.
7. *Про музеї та музейну справу* : Закон України від 29 червня 1995 р. № 249/95-ВР // Відомості Верховної Ради України. — 1995. — № 25. — Ст. 191.
8. *Про охорону* культурної спадщини : Закон України від 8 червня 2000 р. № 1805-III // Відомості Верховної Ради України. — 2000. — № 39. — Ст. 333.
9. *Перелік музеїв*, у яких зберігаються музейні колекції та музейні предмети, що є державною власністю і належать до державної частини Музейного фонду України : затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 2 лютого 2000 р. № 209 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/209-2000-%D0%BF>.
10. *Про передачу* музейних предметів до Національного музею історії України : наказ Міністерства культури України від 13 травня 2014 р. № 292 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://mincult.kmu.gov.ua/mincult_old/uk/publish/article.
11. *Про заходи*, спрямовані на заборону та запобігання незаконному ввезенню, вивезенню та передачі права власності на культурні цінності : Конвенція ЮНЕСКО від 14 листопада 1970 р. (Конвенцію ратифіковано із заявою Указом Президії ВР УРСР від 10 лютого 1988 р. № 5396-XI) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_186.
12. *Положення* про Музейний фонд України : затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 20 липня 2000 р. № 1147 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1147-2000-p>.
13. *Положення* про Міністерство культури України: затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 3 вересня 2014 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : zakon.rada.gov.ua/laws/show/495-2014-p.
14. *Роз'яснення* Міністерства культури України з приводу судової справи про повернення до України культурних цінностей скіфської доби [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://epua.tv/novini/analitika/3275.html>.
15. *Про вивезення*, ввезення та повернення культурних цінностей : Закон України від 21 вересня 1999 р. № 1068-XIV // Відомості Верховної Ради України. — 1999. — № 48. — Ст. 405.
16. *Господарський кодекс* України від 16 січня 2003 р. № 436-IV [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436>.
17. *Про звернення* Верховної Ради України до Генеральних штатів (Парламенту) Королівства Нідерланди щодо ситуації навколо повернення до України музейних цінностей : пояснювальна записка до проекту постанови Верховної Ради України від 27 березня 2015 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.zakonoproekt.org.ua/viewhtm.aspx?hn=Pojasnjuvaljna_zapyska_27_03_20154.

REFERENCES

1. *Bachynska K.* Pochekaite do zymy — a tam i zoloto povernemo [Wait by winter — and there we will return gold], *Ukraina moloda*, 2016, no. 127, 7 zhovtnia.
2. *Pro Zvernennia Verkhovnoi Rady Ukrainy do Heneralnykh shtativ (Parlamentu) Korolivstva Niderlandy shchodo sytuatsii navkolo povernennia do Ukrainy muzeinykh tsinnosti*: postanova Verkhovnoi Rady Ukrainy vid 12 travnia 2015 r. [About the Appeal of the Verkhovna Rada of Ukraine to General states (parliament) of the Kingdom Netherlands concerning a situation around return to Ukraine of museum

- values: the resolution of the Verkhovna Rada of Ukraine of May 12, 2015], *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 2015, no. 28, Article 255.
3. Pro zabezpechennia prav i svobod hromadian na tymchasovo okupovanii terytorii Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 15 kvitnia 2014 r. № 1207-VII [About ensuring the rights and freedoms of citizens in temporarily occupied territory of Ukraine: The law of Ukraine of April 15, 2014 № 1207-VII], *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 2014, no. 26, Article 892.
 4. Terytorialna tsilisnist Ukrainy: rezoliutsiia Heneralnoi asamblei Orhanizatsii Obiednanykh Natsii vid 27 bereznia 2014 r. [Territorial integrity of Ukraine: the resolution of the General Assembly of the United Nations of March 27, 2014]. Available at: <http://tyzhden.ua/Politics/106073>.
 5. Ostanni podii v Ukraini: zahrozy funktsionuvanniu demokratychnykh instytutiv: rezoliutsiia Parlamentskoi asamblei Rady Ievropy vid 9 kvitnia 2014 r. [The latest events in Ukraine: threats to functioning of democratic institutes: the resolution of the Parliamentary Assembly of the Council of Europe of April 9, 2014]. Available at: <http://tyzhden.ua/Politics/107216>.
 6. Konventsiiia IuNIDRUA pro mizhnarodne povernennia vykradenykh chy nelehalno vyvezenykh kulturnykh tsinnosti vid 24 chervnia 1995 r. [The convention YuNIDRUA on the international return of kidnapped persons or illegally taken out cultural values of June 24, 1995]. Available at: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_590.
 7. Pro muzei ta muzeinu pravu: Zakon Ukrainy vid 29 chervnia 1995 r. № 249/95-VR [About the museums and museum business: The law of Ukraine of June 29, 1995 № 249/95-VR], *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 1995, no. 25, Article 191.
 8. Pro okhoronu kulturnoi spadshchyny: Zakon Ukrainy vid 8 chervnia 2000 r. № 1805-III [About protection of cultural heritage: The law of Ukraine of June 8, 2000 № 1805-III], *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 2000, no. 39, Article 333.
 9. Perelik muzeiv, u iakykh zberihaiutsia muzeini koleksii ta muzeini predmety, shcho ie derzhavnoiu vlasnistiu i nalezhat do derzhavnoi chastyi Muzeinoho fondu Ukrainy: zatverdzhenni postanovoiu Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 2 liutoho 2000 r. № 209 [The list of the museums in which the museum collections and museum objects which are a state property are stored and belong to the state part of Museum fund of Ukraine: № 209 is approved by the resolution of Cabinet council of Ukraine of February 2, 2000]. Available at: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/209-2000-%D0%BF>.
 10. Pro peredachu muzeinykh predmetiv do Natsionalnoho muzeiu istorii Ukrainy: nakaz Ministerstva kultury Ukrainy vid 13 travnia 2014 r. № 292 [About transfer of museum objects to the National museum of history of Ukraine: the order of the Ministry of Culture of Ukraine of May 13, 2014 № 292]. Available at: http://mincult.kmu.gov.ua/mincult_old/uk/publish/article.
 11. Pro zakhody, spriamovani na zaboronu ta zapobihannia nezakonnomu vvezenniu, vyvezenniu ta peredachi prava vlasnosti na kulturni tsinnosti: Konventsiiia IuNESKO vid 14 lystopada 1970 r. (Konventsiiu ratyfikovano iz zaiavoiu Ukazom Prezydii VR URSR vid 10 liutoho 1988 r. № 5396-XI) [About the measures directed to prohibition and the prevention of illegal import, export and transfer of property to cultural values the Convention of UNESCO of November 14, 1970 (the Convention with the statement the Decree of Presidium of VS RSFSR of February 10, 1988 № 5396-XI is ratified)]. Available at: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_186.
 12. Polozhennia pro Muzeinyi fond Ukrainy: zatverdzhene postanovoiu Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 20 lypnia 2000 r. № 1147 [Provision on Museum fund of Ukraine: approved by the resolution of Cabinet council of Ukraine of July 20, 2000 № 1147]. Available at: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1147-2000-p>.
 13. Polozhennia pro Ministerstvo kultury Ukrainy: zatverdzhene postanovoiu Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 3 veresnia 2014 r. № 495 [Provision on the Ministry of Culture of Ukraine: approved by the resolution of Cabinet council of Ukraine of September 3, 2014 № 495]. Available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/495-2014-%D0%BF>.
 14. Roziasnennia Ministerstva kultury Ukrainy z pryvodu sudovoi spravy pro povernennia do Ukrainy kulturnykh tsinnosti skifskoi doby [Explanations of the Ministry of Culture of Ukraine concerning lawsuit about return to Ukraine of cultural values of the Scythian period]. Available at: <http://epua.tv/novini/analitika/3275.html>.
 15. Pro vyvezennia, vvezennia ta povernennia kulturnykh tsinnosti: Zakon Ukrainy vid 21 veresnia 1999 r. № 1068-XIV [About export, import and return of cultural values: The law of Ukraine of September 21, 1999 № 1068-XIV], *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 1999, no. 48, Article 405.
 16. Hospodarskyi kodeks Ukrainy vid 16 sichnia 2003 r. № 436-IV [The economic code of Ukraine of January 16, 2003 № 436-IV]. Available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.
 17. Pro zvernennia Verkhovnoi Rady Ukrainy do Heneralnykh shtativ (Parlamentu) Korolivstva Niderlandy shchodo situatsii navkolo povernennia do Ukrainy muzeinykh tsinnosti: poiasniuvalna zapyska do projektu Postanovy Verkhovnoi Rady Ukrainy vid 27 bereznia 2015 r. [About the appeal of the Verkhovna Rada of Ukraine to General states (parliament) of the Kingdom Netherlands concerning a situation around return to Ukraine of museum values: the explanatory note to the draft of the Resolution of the Verkhovna Rada of Ukraine of March 27, 2015]. Available at: http://www.zakonoproekt.org.ua/viewhtm.aspx?hn=Pojasnjuvaljna_zapyska_27_03_20154.

Яворська О. С., Суханов М. О., Федорчук Ю. О., Лубчук О. Д. Кому належить «скіфське золото»? Однозначна відповідь на складне питання Амстердамського окружного суду

Анотація. У статті досліджені правові аспекти повернення «скіфського золота» після закінчення його експозиції у нідерландському Музеї Алларда Пірсона. Опираючись на офіційні та періодичні публікації, автори дійшли однозначного висновку про належність спірних експонатів державі Україна та необхідність їх повернення законному власнику.

Ключові слова: культурна спадщина, суспільне надбання, скіфське золото, Музейний фонд, право державної власності.

Яворская А. С., Суханов М. А., Федорчук Ю. А., Лубчук Е. Д. Кому принадлежит «скифское золото»? Однозначный ответ на сложный вопрос Амстердамского окружного суда

Аннотация. В статье исследованы правовые аспекты возвращения «скифского золота» после окончания его экспозиции в нидерландском Музее Алларда Пирсона. Опираясь на официальные и периодические публикации, авторы пришли к однозначному выводу о принадлежности спорных экспонатов государству Украина и необходимости их возвращения законному владельцу.

Ключевые слова: культурное наследие, общественное достояние, скифское золото, Музейный фонд, право государственной собственности.

Yavorska O., Sukhanov M., Fedorchuk Yu., Lubchuk O. Who Possesses on «Scythian gold»? Definite Answer to a Difficult Question of the Amsterdam District Court

Annotation. The legal aspects of Scythian gold return after the end of exposure in the Netherlands museum of Allard Pirson are examined. Taking to the consideration official as well as periodic publications, authors come to unambiguous conclusion concerning Ukraine's ownership of controversial exhibits and the necessity of their returning to the legal owner.

Key words: cultural heritage, public domain, Scythian gold, Museum fund, right of state ownership.